

Barbara Jarmołowicz

Geneza i rozwój czasopiśmiennictwa morskiego w okresie międzywojennym – próba usystematyzowania

Słupskie Studia Historyczne 19, 179-196

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

BARBARA JARMOŁOWICZ

AMW im. Bohaterów Westerplatte
GDYNIA

GENEZA I ROZWÓJ CZASOPISMIENICTWA MORSKIEGO W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM – PRÓBA USYSTEMATYZOWANIA

Datę 11 listopada 1918 r. w historii powszechnej uznaje się za dzień zakończenia I wojny światowej. Dla Polaków jest to dzień odzyskania niepodległości po 123 latach zaborów. Data zakorzeniona w świadomości, chociaż tak naprawdę tego dnia nie została ogłoszona żadna proklamacja niepodległego państwa polskiego. Państwo polskie 11 listopada 1918 r., jako twór terytorialno-prawny jeszcze nie istniało. Odzyskanie przez Polskę niepodległości było procesem, a wybór 11 listopada datą arbitralną.

Dnia 28 czerwca 1919 r. Polska formalnie uzyskała dostęp do Bałtyku o szerokości 71 km (nie licząc linii brzegowej Półwyspu Helskiego). Gdańsk otrzymał status Wolnego Miasta (pozostającego pod protektoratem Polski i Ligi Narodów)¹.

Ogromne znaczenie prasy i jej wpływu, zarówno w skali lokalnej, regionalnej, jak i ogólnopolskiej, na komunikowanie się w okresie dwudziestolecia międzywojennego jest oczywiste. Wynikało to z tego, że w ówczesnych warunkach był to zasadniczo jedyny środek masowego przekazu oddziałujący na opinię publiczną. Stanowiła ona podstawowe narzędzie wykorzystywane przez elity kształtujące nową rzeczywistość – politykę, gospodarkę, życie kulturalne i społeczne. Była skutecznie stosowana do transmisji ideologii poszczególnych partii politycznych, wywierania wpływu na społeczeństwo, agitacji oraz walki o wpływy i władzę.

Prasa i czasopiśmiennictwo pomorskie okresu dwudziestolecia międzywojennego, które niewątpliwie stanowiły integralną część życia społecznego, gospodarczego i politycznego, umożliwiła poznanie wielu aspektów dziejów Pomorza. Ważnym czynnikiem rzutującym na charakter prasy była odrębność regionalna, ukształtowa-

¹ „Faktycznie przejmowanie Pomorza Gdańskiego rozpoczęło się dopiero 17 stycznia, a zakończyło 8 lutego 1920 roku, kiedy to polskie oddziały wojskowe pod dowództwem gen. Józefa Hallera zajęły ostatnie miejscowości na terenach. Wyrazem powrotu nad Bałtyk były symboliczne zaślubiny Polski z morzem, które miały miejsce 10 lutego w porcie puckim”. Cyt. za: A. Ruta, *Książka żeglarska w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2010, s. 6.

na przez dzieje historyczne. Należy pamiętać, że przez wiele lat obszar ten należał do Prus.

Odzyskanie niepodległości to kolejny trudny etap w historii Pomorza, to okres związany ze złożonym procesem integracji społeczeństwa. Funkcjonowanie Pomorza w nowej rzeczywistości było dość skomplikowane. Początkowo utrzymywano osobną administrację – Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej, z obowiązującymi m.in. odmiennymi przepisami prawnymi dotyczącymi funkcjonowania prasy (pruska ustawa z 1874 r.)². Odrębność ta w poważnym stopniu rzutowała na samą prasę, na jej kształt, charakter i specyfikę (np. w istnieniu regionalistycznej prasy kaszubskiej³).

Pomorze w omawianym okresie cechowało się wyjątkowo prężnie rozwijającą się działalnością wydawniczą, którą można porównać jedynie do analogicznej w Wielkopolsce i na Śląsku. Cechą charakterystyczną była duża liczba ośrodków, w których wydawano prasę. Prawie w każdym mieście na Pomorzu wychodziło od jednego do dwudziestu paru tytułów gazet i czasopism. W tym okresie, biorąc pod uwagę jako jeden z wyznaczników stopnia rozwoju ruchu wydawniczego proporcje między liczbą skupisk miejskich a liczbą ośrodków prasowych, region osiągnął najwyższy poziom w Polsce. Pomorze było ogarnięte największym zasięgiem prasy lokalnej, a wszystko to miało ścisły związek z systemem prasy, który został ukształtowany na tym terenie jako części Niemiec w okresie zaboru pruskiego. System prasowy obejmował zarówno prasę niemiecką, będącą integralną częścią systemu administracji pruskiej realizującej politykę germanizacyjną, jak i pisma polskie wyrażające idee przetrwania narodowego autochtonów. „System ten w sensie geograficznym został ukształtowany już do 1914 r. i przetrwał aż do 1939 r. Zmiany, jakie następowały począwszy od przełomu 1919/1920 r. polegały przede wszystkim na częściowej samolikwidacji wydawnictw niemieckich i natychmiastowym odtworzeniu dotychczasowej »topografii« prasowej przez powstające na ich bazie poligraficznej i lokalowej wydawnictwa polskie”⁴.

W tabeli 1 przedstawiono liczbę ośrodków wydawniczych na Pomorzu wraz z wydawanymi przez nie tytułami prasowymi. Można stwierdzić, że w latach 20. dominowały małe ośrodki, w których ukazywało się od jednego do trzech tytułów, a wyjątkami był Grudziądz (8 tytułów) i Toruń (11 tytułów). W latach 30. XX w. nastąpiło podwojenie liczby wydawanych gazet z 50 w 1924 do 113 ukazujących się na przełomie 1935/1936 r. Do grona już funkcjonujących ośrodków dołączył Pelplin i nowo powstała Gdynia. W dalszym ciągu najprężniej działał Toruń (wydawał 28 tytułów), który kontynuował ukształtowane jeszcze w czasie zaborów tradycje wydawnicze. W związku z utworzeniem województwa pomorskiego i ulokowania siedziby

² Zob.: A. Gulczyński, *Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej (1919-1922)*, Poznań 1995, s. 128-135; tenże, *Geneza Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1990, t. 35, s. 81-89; W. Pepliński, *Prasa pomorska w Drugiej Rzeczypospolitej 1920-1939. System funkcjonowania i oblicze społeczno-polityczne prasy polskiej*, Gdańsk 1987, s. 6-7.

³ *Historia Wejherowa*, red. J. Borzyszkowski, Wejherowo 1998, s. 307-314.

⁴ Cyt. za: W. Pepliński, *Prasa pomorska...*, s. 21.

Tabela 1

Ośrodki wydawnicze na Pomorzu w latach 1924 i 1935/1936

Lp.	Miejscowość	Liczba tytułów	
		Rok	Lata
		1924	1935/1936
1.	Brodnica	1	4
2.	Chełmno	2	6
3.	Chełmża	2	1
4.	Chojnice	3	4
5.	Czersk	1	1
6.	Działdowo	1	1
7.	Gdynia	-	8
8.	Gniew	-	1
9.	Górna Grupa	-	3
10.	Grudziądz	8	8
11.	Kartuzy	1	4
12.	Kościerzyna	1	2
13.	Lubawa	1	2
14.	Lidzbark	1	-
15.	Nowe	1	1
16.	Nowe Miasto	1	4
17.	Pelplin	2	7
18.	Puck	1	1
19.	Skarszewy	1	1
20.	Sępólno	1	6
21.	Starogard	3	1
22.	Świecie	1	8
23.	Tczew	2	2
24.	Toruń	11	28
25.	Tuchola	-	2
26.	Wąbrzeźno	4	6
27.	Wejherowo	2	5
RAZEM		52	119

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Pepliński, *Prasa pomorska...*, s. 22-24

władz administracyjnych w tym mieście, stało się ono centrum życia politycznego, społecznego i naukowego. Miało to również wpływ na działalnością wydawniczą.

Jeśli chodzi o Grudziądz, to jego pozycja jako pomorskiego ośrodka wydawniczego była ściśle związana z rozwijającym się przemysłem. Tu pracowała największa liczba robotników na Pomorzu. Poza tym Grudziądz był siedzibą ogólnoregionalnych instytucji i organizacji pomorskich, w tym organów PSL „Piast”, a następnie Stronnictwa Ludowego. To tu wydawano jedyne w tym regionie pepeesowskie pismo „Pochodnia”⁵.

Działalność ośrodka wydawniczego w Pelplinie, które stanowiło siedzibę diecezji chełmińskiej, opierała się głównie na cieszącym się ogromną popularnością „Pielgrzymie” i jego mutacji „Gońcu Pomorskim”, później „Dzienniku Gniewskim” i „Dzienniku Starogardzkim”⁶. Wydawnictwo „Pielgrzyma” było również edytorem prasy dla sąsiednich miejscowości – Tczewa i Gniewa, później również dla Starogardu.

Kolejny ośrodek wydawniczy na Pomorzu to Gdynia⁷. W myśl podpisanego w czerwcu 1919 r. traktatu wersalskiego znalazła się ona w obrębie przyznanego Polsce niewielkiego pasa nadmorskiego⁸. Zagospodarowanie tak skąpego, ale wielce istotnego dla polskiego państwa skrawka wybrzeża stało się sprawą kluczową⁹.

Liczącym się ośrodkiem wydawniczym Gdynia została dopiero w świetle usytuowania Gdańska w prawie międzynarodowym jako Wolnego Miasta w drugiej połowie lat 30. Było to związane z budową miasta oraz portu¹⁰ jako naturalnego centrum gospodarki morskiej, rozwijającego się przemysłu stoczniowego i handlu mor-

⁵ Tamże, s. 22-23.

⁶ A. Romanow, „Pielgrzym” pelpliński w latach 1869-1920, Gdańsk-Pelplin 2007, s. 27-61.

⁷ Pierwszy powojenny spis ludności z 1921 r. wykazał 1268 mieszkańców, a 10 lutego 1926 r. Gdynia otrzymała prawa miejskie i liczyła już 12 tys. mieszkańców. Zob.: *Spis powszechny 1921, statystyka Polski*, zeszyty w formacie pdf.

⁸ M. Sołtysik, *Gdynia miasto dwudziestolecia międzywojennego: urbanistyka i architektura*, Warszawa 1993, s. 56-57.

⁹ „Wkrótce po faktycznym przejściu przez władze polskie tej części Pomorza, dokonany 10 lutego 1920 roku w symbolicznym akcie zaślubin Polski z morzem, rozpoczęła się intensywna działalność inwestycyjna. Początkowo rząd wiązał morskie interesy Polski z rozbudową portu w Gdańsku, jednak na skutek zastraszających się stosunków z Wolnym Miastem konieczność budowy własnego portu stawała się rzeczą coraz bardziej oczywistą. W lutym 1920 r. Sejm otworzył rządowi kredyt finansowy na opracowanie projektu portu rzeczno-morskiego na lewym brzegu Wisły na terenie województwa pomorskiego, portu, który miałby łączyć się z morzem pogłębionym kanałem Wisły, koncepcja ta podobnie jak koncepcja budowy portu w Tczewie była sprzeczna z podstawowym założeniem budowy portu całkowicie niezależnego i jej realizację zarzucono. Polska ze względów wojskowych potrzebowała portu położonego na własnym terytorium. Sprawą lokalizacji portu wojennego zajmował się Departament Spraw Morskich Ministerstwa Spraw Wojskowych, którego szefem od początku jego utworzenia – od maja 1919 r. był wiceadmirał Kazimierz Porębski. Rok później w maju 1920 r. wiceadmirał Porębski zlecił inż. Tadeuszowi Wendzie przeprowadzenie misji badawczej polskiego wybrzeża z zadaniem wskazania najdogodniejszego miejsca do budowy przyszłego portu. Tym miejscem stała się Gdynia”. Cyt. za: tamże.

¹⁰ Sejm Ustawodawczy upoważnił rząd do budowy portu w Gdyni uchwałą z dnia 23 IX 1922 r. Zob.: *Gdynia sylwetki ludzi, oświata i nauka, literatura i kultura*, red. A. Bukowski, Gdańsk 1979, s. 4.

Tabela 2

Periodyki wydawane w Gdyni w dwudziestolecu międzywojennym

Lp.	Tytuł	Podtytuł/dodatek	Częstotliwość	Lata ukazywania
1	2	3	4	5
1.	Kurier Morski i Gazeta Dróg Żeglownych	Express handlowo-portowy	Dziennik	1928-1929
2.	Codzienny Kurier Morski i Gazeta Dróg Żeglownych		Dziennik	1929-1932
3.	Czerwony Marynarz i Robotnik Portowy	Od 1933 r. biuletyn informacyjny o lewicy związkowej	Nieregularnie	1932-1933
4.	Dzień Rezerwisty		Jednodniówka	1938
5.	Dziennik Gdyński	Dod.: Chęć Kaszëbsko; Dod.: Gwiazda Morza (1928-1929); Dod.: Rolnik (1928-1929)	Dziennik	1928-1939
6.	Echo Morskie		Nieregularnie	1932-1939
7.	Express Portowy	Niezależny organ demokratyczny	Nieregularnie	1928-1930
8.	Gazeta Gdyńska	Organ Wybrzeża Polskiego; Dod.: Wejherowski Kalendarz Mariański	Dziennik	1927-1939
9.	Gdynia w Roku Tysiąc Dziewięćset Trzydziestym Drugim z Okazji Święta Morza	Gdynia w Roku 1932 z Okazji Święta Morza	Jednodniówka	1932
10.	Gdynia	Tygodnik społeczno-gospodarczy	Tygodnik	1929
11.	Gdyńska Samoobrona	Niezależny tygodnik społeczny poświęcony obronie interesów polskiego stanu średniego i świata pracy	Tygodnik	1937-1939
12.	Gdyńskie Wiadomości Lekarskie	Organ Klubu Lekarzy Polskich, oddział w Gdyni poświęcony sprawom zdrowia publicznego i zawodu lekarskiego	Nieregularnie	1937
13.	Głos Bałtycki	Pismo bezpartyjne poświęcone sprawom morza		1926

1	2	3	4	5
14.	Głos Morski	Bezpartyjny tygodnik poświęcony sprawom Gdyni i Wybrzeża	Tygodnik	1930
15.	Głos Morski	Tygodniowe pismo polityczne, gospodarczo-handlowe i społeczne	Tygodnik	1935
16.	Gryf*	Pismo spraw kaszubskich; Dod.: Gryf Kaszubski	Nieregularnie	1908/9-1932/34
17.	Gwiazda Morza	Tygodnik parafialny Wybrzeża	Tygodnik	1936-1939
18.	Ryba	Pismo poświęcone zagadnieniom praktycznego rybactwa oraz propagandzie spożycia ryb; Dod.: Handel i przemysł rybny	Miesięcznik	1928/29-1933
19.	Hasło Wybrzeża Polskiego	Tygodnik ma za cel propagandę i ochronę przemysłu, kupiectwa i rzemiosła polskiego Wybrzeża	Tygodnik	1936-1939
20.	Klub Nowych Ludzi	Kwartalny organ postępowców	Kwartalnik	1931/32-1932
21.	Komunikat Portu Rybackiego w Gdyni		Nieregularnie	1934/35-1938
22.	Komunikat z Portu Rybackiego w Gdyni		Nieregularnie	R. 3, 1936/37-R. 5, 1939
23.	Komunikaty Instytutu Bałtyckiego		Nieregularnie	1939
24.	Kurier Bałtycki	Dod.: Torpeda	Dziennik	1937-1939
25.	Kurier Morski	Poprzedni tyt.: Żeglarz Polski	Dziennik	R. 10, 1931-R. 11, 1932
26.	Latarnia Morska	Tygodnik ilustrowany poświęcony Polsce nad morzem	Tygodnik	1934-1935
27.	Wiadomości Stowarzyszenia Techników Okrętowych Polskich	Czasopismo poświęcone sprawom okrętownictwa, żeglugi i techniki portowej	Nieregularnie	1936-1937; Zmiana tyt.: Morskie Wiadomości Techniczne

1	2	3	4	5
28.	Morskie Wiadomości Techniczne	Organ Stowarzyszenia Techników Okrętowych Polskich: czasopismo poświęcone sprawom okrętownictwa, żeglugi i techniki portowej	Nieregularnie	R. 3, 1938- -R. 4, 1939
29.	Nasze Miasto	Organ Stowarzyszenia Właścicieli Nieruchomości w Gdyni: miesięcznik poświęcony sprawom własności nieruchomości	Miesięcznik	1937-1939
30.	Opowieści Morskich Fal	Ilustrowany dwutygodnik dla młodzieży poświęcony sprawie polskiego morza i ziemi pomorskiej	Dwutygodnik	1932
31.	Orlęta Polskie	Czasopismo dla dzieci polskich		1935-1936
32.	Pionier**	Czasopismo wolnomyślicielsko-społeczne Pomorza, Wielkopolski i Górnego Śląska		1935-1936
33.	Polskie Morze	Ilustrowany tygodnik kąpieliskowy Wybrzeża Bałtyckiego	Tygodnik	1937
34.	Polskie Rybołówstwo Morskie***	Tyt. równoległy: Peches Maritimes Polonaises	Nieregularnie	1928/30- -1933/35
35.	Praca na Morzu****	Miesięcznik oficerów Polskiej Marynarki Handlowej	Miesięcznik	1939-1944
36.	Prace Stacji Morskiej w Helu	Tyt. równoległy: Travaux de la Section Maritime de Hel	Nieregularnie	1934/1936/38
37.	Przegląd Bałtycki	Tyt. równoległy: The Baltic Review		1928-1929
38.	Przegląd Gdyniński	Organ dla spraw społecznych, gospodarczych i morskich		1930-1931
39.	Przegląd Lokatorski	Organ Związku Lokatorów w Gdyni	Nieregularnie	1935
40.	Przegląd Zachodni	Niezależne pismo tygodniowe Żydów Pomorza i Wielkopolski	Tygodnik	1936-1938

1	2	3	4	5
41.	Regularna Komunikacja Okręto- wa z Gdyni i Gdańska			1938-1939
42.	Rocznik Rady Interesantów Portu w Gdyni		Rocznik	1931-1938
43.	Rocznik Statystyczny Gdyni	Tyt. równoległy: Annuaire Statistique de Gdynia	Rocznik	1933/34- -1965
44.	Rybołówstwo Morskie			R. 5, 1939
45.	Rybołówstwo Morskie na Pol- skim Bałtyku*****			
46.	Statystyka Szczegółowa Zamor- skich Obrotów Towarowych	Port w Gdyni	Miesięcznik	1935-1939
47.	Stocznia Młodych	Czasopismo uczniów Liceum i Gimnazjum Towarzystwa Szkół Średnich w Gdyni	Nieregularnie	1938-1939
48.	Szczerbiec	Narodowy organ walki, od nr 4 organ walki Stronnictwa Narodowego	Miesięcznik	1938/1939
49.	Uprawa Morza	Kwartalnik Morskiego Kolegium Ekonomiczne- go w Gdyni	Kwartalnik	1938-1939
50.	Wiadomości Klubowe Gdyni- skiego Automobilklubu			1939
51.	Wiadomości Portowe	Tyt. równoległy: Haf- enachrichten; Pert News; Bulletin des Ports		R. 9, 1939
52.	Wiadomości Żeglarskie	Tyt. równoległy: Avis aux Navigaters		od 1928 (ukazuje się nadal)
53.	Wiatr od Morza	Miesięcznik poświęcony sprawom morskim i zamor- skim i sportom wodnym	Miesięcznik	1932-1934
54.	Żegluga	Czasopismo handlu morskiego i żeglarstwa, tyt. równoległy: Navi- gation	Miesięcznik	1927-1939
55.	Zrzesz Kaszëbskô	Pismo dla ludu kaszub- skiego		1933-1939

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT; Centralny Katalog Czasopism Polskich*

Legenda:

- * „Gryf” pierwotnie wydawany był w Kościerzynie (od 1908); w Gdańsku (od 1911); w Kartuzach (od 1921); Gdańsk/Gdynia (od 1932);
- ** „Pionier” pierwsze trzy numery wydawane były w Toruniu, kolejne od 4/1935 już w Gdyni.
- *** „Polskie Rybołówstwo Morskie” pierwotnie miało tytuł „Rybołówstwo Morskie na Polskim Bałtyku” i ukazywało się w Poznaniu (1921), następnie w Warszawie/Bydgoszczy (1922/24), a potem w Gdyni (od 1925);
- **** „Praca na Morzu” początkowo ukazywała się w Gdyni (1939), ale w latach 1940-1944 w Londynie;
- ***** „Rybołówstwo Morskie na Polskim Bałtyku” – pierwotnie miejscem wydawania był Poznań (1921), później Warszawa/Bydgoszcz (1922/24), po zmianie tytułu na „Polskie Rybołówstwo Morskie” Gdynia (od 1925).

skiego. Te czynniki w znacznej mierze rzutowały na ówczesną prasę codzienną, wpływały na profil czasopism naukowych i problematykę czasopism fachowych skupionych na tematyce morskiej i stoczniowej. Do Gdyni przeniesiono z Torunia wydawnictwa Instytutu Bałtyckiego pełniące ponadregionalną funkcję propagatora polskiej racji stanu związanej z posiadaniem dostępu do Bałtyku¹¹.

Na podstawie liczby wydawanych w Gdyni (tab. 2) w dwudziestoleciu międzywojennym tytułów publicystycznych – od jednodniówek i dzienników po periodyki naukowe – można z całą pewnością stwierdzić, że entuzjazm, jaki towarzyszył budowie tego miasta i portu, oraz napływ ludności w poszukiwaniu pracy i „swojego miejsca” były odzwierciedlone w publicystyce. Życie społeczeństwa, ich radości, praca, potrzeby, edukacja, kultura, rozrywka, sprawy młodzieży znalazły swoje miejsce i wyraz na łamach szeroko pojętej prasy.

Należy pamiętać również o tym, że niektóre tytuły pierwotnie wydawane były w innych miejscach („Gryf”, „Pionier”, „Polskie Rybołówstwo Morskie”). Dopiero z czasem i z różnych przyczyn zaczęły ukazywać się w Gdyni. Wydawnictwa niejednokrotnie zmieniały tytuły, podtytuły, a także format i objętość.

Prasa na Pomorzu zdobyła pozycję organu opiniotwórczego, który ukształtował się przez okres zaboru pruskiego. Pełniła ona funkcję aktywizatora i organizatora oporu ludności pomorskiej przeciwko germanizacji i walki o przetrwanie. Znamienne jest to, że do lat 1911-1912 nie zorganizowano tam żadnej partii politycznej. Pierwszymi powstałymi partiami na ziemi pomorskiej było Narodowe Stronnictwo Ludowe oraz Polsko-Katolicka Partia Ludowa (pierwsza ludowa partia założona w Grudziądzu przez środowisko skupione wokół „Gazety Grudziądzkiej” Wiktora Kulerskiego – działacza społeczno-politycznego, dziennikarza i wydawcy).

Mimo trudności, jakie pojawiły się ze strony władz pruskich, prasa polska wykorzystując liberalne przepisy ustawodawstwa pruskiego w zakresie systemu reglamentacji wolności prasy na terenie Niemiec (*Dotyczy to szczególnie przepisów pruskiej ustawy prasowej z 1874 r. [...], co nie oznaczało, że przepisy te umożliwiały władzom pruskim realizację polityki germanizacyjnej wobec ludności polskiej; jednak ją znacznie utrudniały*)¹², skupiała polskie życie narodowe.

¹¹ W. Pepliński, *Prasa pomorska...*, s. 25-26.

¹² Tamże, s. 14.

Wśród pism ukazujących się w okresie międzywojennym (w tym kontynuacje) należy wymienić:

- „Gazetę Toruńską” (red. Władysław Łebiński) wydawaną w Toruniu w latach 1867-1921 nakładem Franciszka Tadeusza Rakowicza wraz z dodatkami: „Szkółką dla Dzieci” (1900-1914), „Nadwiślaninem” (1873-1874) i „Przewodnikiem Naukowym i Literackim” (1900-1914);
- „Pielgrzym”: pismo religijne dla ludu (red. Szczepan Keller) wydawanego w Pelplinie w latach 1869-1939 nakładem Jana Nepomucena Romana wraz z licznymi dodatkami: „Czytelnią Pielgrzym” (1925-1929), „Przyjacielem Dzieci” (1892-1929), „Krzyżem” (1894-1899), „Rolnikiem” (1896-1907), „Pracą Polską” (1937); „Światem w Obrazach” (1925-1926), „Robotnikiem Polskim” (1905-1919);
- „Gazetę Grudziądzką” (red. Romuald Wasilewski, Jan Rakowski, założona przez Wiktora Kulerskiego) ukazującą się w latach 1894-1939 wraz z dodatkami: „Gościem Świątecznym” (1897-1939), „Dodatkiem Rolniczo-Przemysłowym „Gospodarz” (1905-1911), „Gospodarzem” (1911-1918), „Gospodarzem i Osadnikiem”, „Dodatkiem Świątecznym” (1931-1937), „Robotnikiem Katolicko-Polskim” (1905-1918), „Dobrą Gospodynią”, „Młodą Polską”, „Przyjacielem Działwy”, „Przyjacielem Młodzieży”, „Śmiechem”, „Ciekawymi opowieściami”;
- „Gazetę Gdańską” (red. Bernard Milski) ukazującą się w latach 1891-1939, wydawaną w Gdańsku wraz z dodatkami: „Družbą pismem dlö polskich Kaszubów” (1905) i „Gwiazdką Niedzielną” (1891-1909);
- „Naszą Gazetę” założoną w 1910 r. w Starogardzie;
- „Gazetę Kościerską” (1913);
- „Gazetę Chełmińską” (1913).

Prasa pomorska kojarzyła się również z krzewieniem edukacji elementarnej. Na przykład na łamach „Gazety Grudziądzkiej” w dodatku „Przyjaciół Działwy” od 1898 r. drukowano elementarz do nauki czytania i pisania w języku polskim, co stanowiło odpowiedź na politykę germanizacyjną władz pruskich i zarazem jedną z najważniejszych form wyrażania polskości i samookreślenia narodowego. „Gazeta Grudziądzka” nie była jedyną gazetą, na łamach której znajdowały się dodatki rozpowszechniające edukację narodową. Należy jeszcze wymienić: „Przyjaciela” (1876-1894), w numerach którego w latach 1883-1889 ukazywał się dodatek „Gazetka dla Dzieci”; „Pielgrzym” (1869-1939) z ukazującym się w latach 1892-1929 „Przyjacielem Dzieci” i „Gazetę Toruńską (1867-1921) wzbogaconą o wydawaną między 1900 a 1914 r. „Szkółkę Polską”¹³.

Prasa polska wydawana na terenach zaboru pruskiego rzutowała na jej kształt po odzyskaniu niepodległości. Niewątpliwie na ten stan rzeczy wpływ miało to, że w porównaniu z innymi zaborami Polacy byli tu lepiej wykształceni – więcej ludzi

¹³ Tamże, s. 17.

Tabela 3

Polskie gazety lokalne i dzienniki wychodzące na Pomorzu w latach 1920-1938

Lp.	Miejscowość	Liczba tytułów																			
		1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
1.	Brodnica	1	-	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	
2.	Chełmno	1	1	1	1	1	1	1	2	2	3	3	1	1	1	2	2	2	2	2	
3.	Chełmża	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	3	3	3	2	1	1	1	
4.	Chojnice	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2	
5.	Czersk	-	-	2	2	1	2	1	1	2	2	2	3	2	1	1	1	1	1	1	
6.	Działdowo	-	-	-	-	1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	4	3	
7.	Gdynia	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2	3	3	3	6	4	4	4	5	4	
8.	Gniew	-	-	-	-	-	-	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	
9.	Górna Grupa	1	1	1	1	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
10.	Grudziądz	2	4	2		2	3	4	3	2	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4	
11.	Kartuzy	-	-	1	1	1	1	2	2	2	2	1	2	2	2	3	3	3	1	1	
12.	Kościerzyna	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	3	3	3	3	3	2	2	2	2	
13.	Lidzbark	-	-	-	-	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
14.	Lubawa	1	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2
15.	Nowe	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
16.	Nowe Miasto	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2
17.	Pelplin	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
18.	Puck	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
19.	Sępólno	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
20.	Skarszewy	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
21.	Starogard	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
22.	Świecie	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
23.	Tczew	1	1	1	3	1	1	2	2	2	2	2	3	3	2	3	2	3	2	2
24.	Toruń	5	8	2	3	5	5	6	7	7	6	5	4	4	5	5	5	5	5	5
25.	Tuchola	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1
26.	Wąbrzeźno	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2
27.	Wejherowo	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2	2
	RAZEM	19	24	21	23	30	35	41	42	47	51	53	50	47	50	53	49	49	50	49

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Pepliński, *Prasa pomorska...*, s. 24-25; *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny*

umiało pisać i czytać¹⁴. Rozwojowi prasy służył również wyższy niż w innych rejonach naszego kraju poziom materialny społeczeństwa związany z lepszym rozwojem gospodarki, w tym rolnictwa i handlu. Ukształtowało się tu bogate drobnomieszczaństwo, skupione w małych miasteczkach, oraz zamożne chłopstwo. Pomorze górowało nad pozostałymi regionami Polski pod względem rozwoju urbanizacji i komunikacji. Na przykład linii kolejowych było tu dwa razy więcej niż w byłym zaborze austriackim i trzykrotnie więcej niż w byłym zaborze rosyjskim (na Pomorzu na 100 km² przypadało 11,2 km linii kolejowych, w byłym zaborze austriackim 5,6 km, a rosyjskim 3,5 km)¹⁵. Podobnie się miało z usługami pocztowymi, bezpośrednio wpływającymi na szybkość i skuteczność przekazywania informacji. Na Pomorzu do wszystkich miejscowości docierali wiejscy listonosze, ułatwiając w ten sposób kolportaż prasy¹⁶.

Dzięki tym wszystkim warunkom Pomorze sytuowało się pod względem liczby tytułów prasowych i poziomu czytelnictwa prasy na czołowym miejscu w Polsce.

Na specyfikę prasy polskiej wpłynęły również uwarunkowania geopolityczne. Włączenie tego regionu do niepodległej Polski oddzieliło Prusy Wschodnie od głównego terytorium Niemiec. Problem dostępu do morza był bardzo ważny zarówno dla regionu, jak i całej Polski. Utworzenie tzw. Korytarza pomorskiego przez cały okres międzywojnia stanowiło punkt zapalny w stosunkach polsko-niemieckich, a wydarzenia z nim związane odbijały się echem w całej Europie¹⁷.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego na terenie Pomorza funkcjonowało 26 ośrodków wydawniczych, które w latach 1920-1938 wydawały rocznie od 18 do 50 tytułów gazet lokalnych i dzienników (zob. tab. 3). Niektóre z nich były małymi wydawnictwami, ale część to duże ośrodki, które swoją działalność kontynuowały po II wojnie światowej. Niezależnie od ich wielkości wszystkie dążyły do utrzymywania komunikacji ze swoimi odbiorcami, prezentując im istotne sprawy życia codziennego.

Włączenie Pomorza do niepodległej Polski wzbudziło w społeczeństwie olbrzymie zainteresowanie szeroko pojętą problematyką morską¹⁸ (budownictwo, gospo-

¹⁴ Gdy w 1921 r. procent analfabetyzmu w województwie pomorskim wynosił 5,2, zaś w 1931 r. 4,7, to przeciętna krajowa wynosiła analogicznie 33,1 oraz 23,1%. W 1931 r. prawie wszyscy mieszkańcy Pomorza w wieku 10 i więcej lat umieli czytać. Zob.: A. Notkowski, *Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*, Warszawa-Lódź 1982, s. 226.

¹⁵ W. Pepliński, *Prasa pomorska...*, s. 19.

¹⁶ „Na przykład w 1920 r. na jeden urząd pocztowy w Dyrekcji Poznańsko-Bydgoskiej przypadało 2954 mieszkańców, gdy np. w Dyrekcji Warszawskiej 34580, a Wileńskiej 79 380 mieszkańców. Na terenie Pomorza jeden urząd pocztowy przypadał w 1921 r. na 24 km² i 1458 mieszkańców. Rozwój sieci pocztowej spowodował dalszą poprawę w tej dziedzinie i już na przełomie 1929/1930 r. jedna poczta przypadała na 23 km² i 1381 mieszkańców”. Cyt. za: tamże.

¹⁷ J. Krasuski, *Stosunki polsko-niemieckie 1919-1925*, Poznań 1962, s. 174.

¹⁸ „Walog praktyczny mają próby usystematyzowania wiedzy morskiej (zawartości treściowej czasopism i książek morskich), podejmowane na gruncie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Jako istotne parametry w określeniu struktury rzeczywistości morskiej określa się m.in.:

1. Morze – będące punktem wyjścia i bazą wszelkiej działalności morskiej (wszelkich form aktywności ludzi na morzu, w związku z morzem, inspirowanej przez morze itd.).
2. Ludzie morza: marynarze, rybacy, stoczniovcy, portowcy, żeglugowcy, marynarze-żołnierze

darka, edukacja, obronność, wychowanie), które znalazło odbicie w prasie i czasopiśmiennictwie morskim. Należy zwrócić uwagę, że po 123-letniej niewoli tradycje morskie były zbyt odległe i w znacznej mierze uległy zatarciu w świadomości spo-

-
- (personel marynarki wojennej), hydrotechnicy; współtwórcy wiedzy morskiej (pracownicy naukowcy, przekazujący wiedzę; nauczyciele, instruktorzy); pracownicy zatrudnieni przy eksploatacji zasobów mineralnych morza (np. obsługa platform wydobywczych); pracownicy administracji morskiej, pracownicy kultury: ludzie sztuki, artyści maryniści; żeglarze sportowcy (okazjonalnie: turyści i letnicy).
3. Stosunki społeczne: ustalone sposoby wzajemnego zachowania się w toku działalności, tworzące struktury organizacyjno-ekonomiczne i organizacyjno-prawne przedsiębiorstw i instytucji.
 4. Technika, tj. środki do opanowania morza i rozwijania aktywności (kontekst techniczno-użytkowy, cywilizacyjny rzeczywistości morskiej).
 5. Dziedziny działalności (aktywności) ludzi morza:
 - a) poznawanie (aktywność poznawcza): zdobywanie doświadczenia, nauczanie, kształcenie, studia, działalność naukowa;
 - b) okrętownictwo (teoria budowy okrętów, budownictwo okrętowe), wyposażenie statków stosownie do przeznaczenia eksploatacyjnego;
 - c) nauka: wiedza okrętowa (praktyczna i teoretyczna) potrzebna do prowadzenia statku i obsługi urządzeń (z pominięciem czynności wynikających z przeznaczenia eksploatacyjnego statku); obejmuje wiadomości i umiejętności praktyczne z nawigacji, locji, astronomii nautycznej, meteorologii nautycznej i oceanografii nautycznej;
 - d) inżynieria morska: wznoszenie budowli morskich, wykonywanie robót morskich i podwodnych, konstruowanie i projektowanie obiektów i urządzeń technicznych; specjalności graniczne: inżynieria wodno-ładowa, sanitarna, chemiczna itp.; wyodrębniony dział specyficznie morski: okrętownictwo;
 - e) transport morski: przewóz pasażerów i ładunków oraz wszelkie związane z tym czynności handlowo-eksploatacyjne i portowe, tj. spedycja, maklerstwo, ubezpieczenia itp.; żegluga:
 - a. aspekt lokomocyjny (żeglowanie) jedna z form komunikacji, transport wodny, szczególnie ładunków lub (i) pasażerów statkiem (okrętem) przez wody morskie lub śródlądowe w celach handlowych, krajoznawczych, naukowych itp.;
 - b. aspekt ekonomiczny: gałąź gospodarki narodowej (handlu zagranicznego), złożony proces ekonomiczno-techniczny, w którym produkcja taboru żeglugowego, eksploatacja oraz ruch statków i towarów stanowią (integralną) całość;
 - f) eksploatacja zasobów żywych morza: rybołówstwo morskie, wielorybnictwo, hodowla lub uprawa organizmów morskich (akwakultura, marikultura), wydobywanie z morza zasobów przyrody ożywionej i ich przetwarzanie, rybołówstwo dalekomorskie (przemysłowe), przemysł rybny (na morzu i na lądzie);
 - g) poszukiwania i eksploatacja złóż podwodnych: wydobywanie zasobów mineralnych z wody, z dna i spod dna morskiego („górnictwo morskie”);
 - h) zapewnienie obronności morskiej kraju (służba wojskowa): zadania i czynności wykonywane przez marynarkę wojenną;
 - i) wykorzystywanie walorów morza dla regeneracji sił i zdrowia (terapia, rekreacja); morze w kulturze fizycznej: sporty wodne, turystyka, podróżnictwo morskie;
 - j) administrowanie i regulowanie normami prawnymi działalności morskiej: prawo i sądownictwo morskie;
 - k) twórczość artystyczna usytuowana w czasoprzestrzeni kultury morskiej: sztuka morska (marynistyka).
 6. Działalność odnosząca się do całości problematyki, ujmująca łącznie poszczególne dziedziny, włączająca problematykę morską w całość życia społecznego i państwowego: problematyka

leczeństwa¹⁹. Dlatego każda działalność w dziedzinie gospodarki morskiej i obronności wybrzeża była pionierska.

Prasa stała się łącznikiem między władzą a społeczeństwem. Przekazywała informacje o współczesnej rzeczywistości, o odradzaniu się i budowie państwa, szczególnie po odzyskaniu dostępu do morza. Stąd jej olbrzymia rola w krzewieniu wszystkich zagadnień dotyczących morskości.

Podstawowym celem czasopiśmiennictwa morskiego było uświadomienie obywatelom, że bezpieczne funkcjonowanie państwowości polskiej związane jest nierozdzielnie z rozwojem gospodarki morskiej, że posiadanie przez Polskę swobodnego i niczym nieograniczonego dostępu do morza stanowi warunek, bez którego nie może być mowy o suwerennym bycie narodu.

Odzyskanie dostępu do Bałtyku było otwarciem „okna na świat”. Tym samym wpłynęło to na rozkwit zainteresowań szeroko rozumianą problematyką morską. Dało to wyraz w powstaniu załóżków szkolnictwa morskiego (w czerwcu 1920 r. w Tczewie utworzono Państwową Szkołę Morską, w marcu 1921 r. w Toruniu powstała Szkoła Oficerów Marynarki Wojennej). Wreszcie na potrzeby marynarki handlowej zakupiono w lipcu 1920 r. żaglowiec szkolny „Lwów”. Na niwie wychowania morskiego działało m.in. harcerstwo (I Morska Drużyna Harcerska im. Władysława IV w Gdyni) i kluby żeglarskie (Akademicki Związek Morski, Morski Yacht-Klub Polski)²⁰.

W II Rzeczypospolitej największą organizacją działającą na rzecz kształtowania w młodzieży „światopoglądu morskiego” była Liga Morska i Kolonialna. Jej początki sięgają 1918 r. Dnia 1 października tego roku w lokalu Warszawskiego Towarzystwa Handlu i Żeglugi na Wiśle odbyło się pod przewodnictwem Kazimierza Porębskiego pierwsze zebranie organizacyjne stowarzyszenia, które miało nosić nazwę: Stowarzyszenie Pracowników na Polu Rozwoju Żeglugi „Bandera Polska”. Określono wówczas główne kierunki jego działalności, tj.:

- opracowanie zasad organizacji żeglugi i portów;
- opracowanie kierunków rozwoju żeglugi śródlądowej;
- prowadzenie szkolenia zawodowego wśród pracowników żeglugi;
- ustalenie polskiej terminologii morskiej;
- opracowanie danych statystycznych dotyczących transportu wodnego;
- popularyzacja idei żeglugi i sportów wodnych.

Organizacja miała charakter stowarzyszenia zawodowego, grupującego niewielką liczbę członków, których wykształcenie i wykonywane zawody wiązały się z szeroko rozumianym transportem morskim i rzeczny oraz marynarką wojenną. Była to pierwsza w Polsce organizacja społeczna, która zapoczątkowała akcję popularyzacji problematyki morskiej i rzecznej w społeczeństwie. Stowarzyszenie Pracowni-

ogólna, polityka, komunikowanie masowe; kultura: techniczno-użytkowa, społeczna, symboliczna (myślenie artystyczne); integrowanie badań na gruncie rzeczywistości znakowej (teoria komunikacji, językoznawstwo, semiotyka”. Cyt. za: J. Ożdżyński, *Z zagadnień semiotyki kultury morskiej*, „Nautologia” 1988, nr 4, s. 13-14.

¹⁹ Z. Machaliński, *Czasopiśmiennictwo morskie II Rzeczypospolitej*, Gdańsk 1969, s. 5-6.

²⁰ A. Ruta, *Książka żeglarska...*, s. 20.

ków na Polu Rozwoju Żegluga „Bandera Polska” wydało pierwszy numer czasopisma morskiego „Bandera Polska” poświęconego sprawom żegluga polskiej. Warto podkreślić, iż odegrało ono znaczącą rolę przy opracowywaniu pierwszych koncepcji rozwoju gospodarki morskiej²¹.

W końcu maja 1919 r. liczące ok. 100 członków Stowarzyszenie Pracowników na Polu Rozwoju Żegluga przekształciło się w Towarzystwo „Liga Żegluga Polskiej” (dalej: LŻP). Dnia 31 maja Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zatwierdziło jego statut. W lipcu tego samego roku LŻP wydało drugi numer czasopisma „Bandera Polska”, w którym zamieszczono ważny dokument, jakim był „Memoriał Ligi Żegluga Polskiej do Wysokiego Sejmu”. Niestety, ze względów finansowych zrezygnowano na najbliższy rok z wydawania tego czasopisma. W 1921 r. ukazał się trzeci i jak się okazało – ostatni jego numer. „Bandera Polska” zostaje połączona ze „Strażą nad Wisłą”. Pod koniec 1922 r. ze względu na trudności finansowe czasopismo to przestaje się ukazywać i Towarzystwo LŻP do końca swego istnienia, tj. do 1924 r., pozostaje bez własnego organu prasowego.

W związku z działaniami na rzecz budowy portu w Gdyni Towarzystwo LŻP wydało opracowanie autorstwa J. Rummela pt. *Port w Gdyni*, które wręczono wraz z dyplomem honorowego członka LŻP prezydentowi RP Stanisławowi Wojciechowskiemu 29 kwietnia 1923 r. podczas oddania do użytku Tymczasowego Portu Wojennego i Schroniska dla Rybaków w Gdyni²².

Dzięki działalności LŻP zapadły w tym okresie tak istotne decyzje, jak: utworzenie Państwowej Szkoły Morskiej w Tczewie czy budowa portu w Gdyni (Towarzystwo było jej głównym orędownikiem, prowadząc ożywioną działalność propagandową w tym zakresie), a także sformułowanie pryncypia polskiej polityki morskiej. Liga zapoczątkowała wychowanie morskie, stwarzając tym samym warunki do rozwoju gospodarki morskiej. W 1921 r. organizacja skupiała 20 tys. członków w 50 oddziałach.

W kwietniu 1924 r. walne zebranie członków podjęło decyzję o zmianie nazwy na Ligę Morską i Rzeczną (dalej: LMiR). Dnia 19 sierpnia tego roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zatwierdziło jej statut. Celem LMiR było popieranie budowy i rozwoju dróg wodnych, portów i polskiej żegluga oraz wspieranie działań na rzecz floty i flotylli rzecznych Polskiej Marynarki Wojennej (dalej: PMW).

Bardzo ważny jej element działalności propagandowej LMiR stanowił miesięcznik „Morze”, będący oficjalnym organem prasowym. Pierwszy numer „Morza” ukazał się w listopadzie 1924 r. w nakładzie 3 tys. egz. W inauguracyjnym numerze kmdr Hugon Pistel pisał: „Ten nasz dostęp do morza winniśmy utrzymywać za wszelką cenę we własnym ręku i winniśmy go bronić nie wyłącznie przy pomocy not dyplomatycznych, ale i przy pomocy własnej, potężnej floty wojennej”²³. „Morze” ukazywało się nieprzerwanie do lata 1939 r.

²¹ T. Białas, *Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*, Gdańsk 1983, s. 11-14.

²² Tamże, s. 15-21; C. Jeryś, *U źródeł powstania Ligi Morskiej (w 70. rocznicę narodzin)*, „Nautologia” 1988, nr 2, s. 66-67.

²³ H. Pistel, *Od redakcji*, „Morze” 1924, nr 1, s. 2.

Liga Morska i Rzeczna prowadziła pionierską działalność mającą na celu zapoznanie jak najszerszych warstw społeczeństwa z zagadnieniami morza i gospodarki wodnej oraz rozpowszechniała ideę świadomości morskiej.

W 1930 r. LMiR przekształcono w Ligę Morską i Kolonialną (dalej: LMiK)²⁴.

Zakres działalności LMiK spotykał się z dużym zainteresowaniem społecznym. Liga miała ambicje stania się nie tylko masową i jedyną organizacją społeczną propagującą sprawy morskie, ale przede wszystkim ośrodkiem współdecydującym o charakterze polskiej polityki morskiej.

Środkiem, przy pomocy którego LMiK oddziaływała na społeczeństwo, była prasa. Czynnikiem decydującym o jej potędze był duży nakład i jej różnorodni charakter, stosowny do poziomu wykształcenia środowisk oraz zainteresowań czytelników, do których była skierowana. LMiK prasę wydawała zarówno centralnie, jak i przez swe ogniwa. Zasięg ogólnopolski miał miesięcznik „Morze” – oficjalny organ Ligi. Ze względu na duże zainteresowanie szeroko pojętą problematyką morską jego nakład sukcesywnie wzrastał i pod koniec 1938 r. osiągnął wysokość 220 tys. egz. Czasopismo to w 1939 r. (od pierwszego numeru) zmieniło tytuł na „Morze i Kolonie”. Jego ostatni numer (7) w nakładzie 254 tys. egz. wydano w lipcu tego samego roku. W ramach działalności wydawniczej LMiK ukazywały się też „Polska na Morzu” wydanie A (1934-1939), która była adresowana do młodzieży (od 1938 r. w nakładzie 300 tys. egz.), i „Polska na Morzu” wydanie B (1938-1939) skierowana do młodzieży szkolnej (nakład – 70 tys. egz.). Miesięcznik „Szkwał” w latach 1934-1937 wydawany był przez LMiK, wcześniej przez Akademicki Związek Morski, a od 1939 r., po wznowieniu, przez Akademicki Związek Morsko-Kolonialny. Centralnie ukazywała się też „Gazeta Morska” jako dwutygodnik o nakładzie 15 tys. egz. Od 1934 r. Liga wydawała kwartalnik naukowy „Sprawy Morskie i Kolonialne” w nakładzie 1200 egz., a także: „Biuletyn Informacyjny”, „Biuletyn LMiK” i „Biuletyn Prasowy”²⁵.

W ramach działalności prasowej wiele tytułów drukowały ogniwa terenowe LMiK, np.: „Echo Morskie i Kolonialne” – dwutygodnik Zarządu Okręgu Ligi Morskiej i Kolonialnej Ziemi Nowogrodzkiej; „Frontem do Morza” – organ Między-

²⁴ „Uchwalony na zjeździe gdyńskim Statut LMiK określał w art. 3, że Stowarzyszenie będzie dążyć do:

- podniesienia rozwoju i jak najszerszego spopularyzowania wiedzy w zakresie spraw morskich, rzecznych i emigracyjno-kolonialnych;
- czynnego współdziałania w tworzeniu i rozbudowie wszelkich urządzeń koniecznych dla rozwoju polskiej żeglugi morskiej i śródlądowej, a więc floty wojennej, marynarki handlowej, portów i ich urządzeń, regulacji rzek i śródlądowych dróg wodnych oraz handlu morskiego, rybactwa i przemysłu z żeglugą związanego;
- utrzymania ścisłego kontaktu z wychodźstwem polskim za granicą w zakresie jego życia narodowego i kulturalnego;
- pozyskania terenów, celem zapewnienia narodowi polskiemu nieskrępowanej ekspansji ludzkiej i gospodarczej oraz do koncepcji wychodźstwa polskiego na obczyźnie i podtrzymania jego spójni z krajem ojczystym”. Cyt. za: *Statut Ligi Morskiej i Kolonialnej*, Warszawa 1931, s. 2.

²⁵ Z. Machaliński, *Czasopiśmiennictwo morskie...*, s. 136-144.

szkolnego Komitetu Ligi Morskiej i Kolonialnej w Jarosławiu; „Komunikat Informacyjny” – organ Sekcji Żeglarskiej Obwodu Miejskiego LMiK w Wilnie; „Młodzi! Na Morze!” – organ Okręgowej Sekcji Młodzieży Ligi Morskiej i Kolonialnej w Krakowie; „Pionier Morski i Kolonialny” – miesięcznik wydawany przez Delegaturę LMiK na Małopolskę Środkową w Jarosławiu; „Pionier Morza” – biuletyn Oddziału LMiK w Krzemieńcu; „Tygodnik Morski” – organ Obwodu Powiatowego LMiK w Kielcach; „Zew Morza” – miesięczny organ Oddziału Ligi Morskiej i Kolonialnej w Przemyślu; „Wśród Prądów” – czasopismo morskie młodzieży wydawane przy komitecie Kół Szkolnych LMiK w Warszawie²⁶.

Znaczącą rolę w kształtowaniu świadomości morskiej społeczeństwa II Rzeczypospolitej odegrał gen. Mariusz Zaruski. Jego działalność organizatorska i publicystyczna w latach 1923-1939 na rzecz budowy floty handlowej i wojennej, rozwoju żeglarstwa i wychowania morskiego młodzieży była związana z tworzeniem koncepcji polityki morskiej oraz rozwojem piśmiennictwa morskiego w Polsce. Zaruskiemu przeświadczała idea udziału całego społeczeństwa polskiego w rozwoju floty morskiej. Działalność ta ściśle wiąże się z pracą Komitetu Floty Narodowej i redagowaniem czasopisma „Polska Flota Narodowa” powołanego przez generała w 1931 r. jako ilustrowany dwutygodnik. Pierwszy numer ukazał się z datą 1 marca, natomiast kolejne 1. i 15. dnia każdego miesiąca. Od stycznia 1932 r. „Polska Flota Narodowa” stała się miesięcznikiem²⁷.

Problematyka morska cieszyła się dużym zainteresowaniem nie tylko wśród mieszkańców Wybrzeża. Działające na terenie kraju liczne organizacje związane z morskością (oddziały Ligi Morskiej i Kolonialnej, harcerskie drużyny wodne) także wydawały czasopisma o tematyce morskiej. Do nich można zaliczyć: „Morze”, „Kurier Morski”, „Polskę na Morzu”, „Tygodnik Morski” i „Wilka Morskiego”.

Prężny rozwój prasy polskiej na Pomorzu przerwał wybuch II wojny światowej. Ośrodki wydawnicze zostały wówczas zamknięte lub przejęte przez okupanta.

Summary

Genesis and development of maritime periodicals in the interwar period – an attempt to systematize

This paper presents the origins and development of periodicals marine in the years 1918-1939. Shows the role, importance and impact of the development of marine magazines society. Marine magazines have been a means of mass communication.

²⁶ Tamże.

²⁷ J. Sługocki, *Mariusz Zaruski a kwestia udziału społeczeństwa polskiego w budowie floty morskiej*, „Nautologia” 1988, nr 4, s. 27-30; Z. Machaliński, *Mysł morska a polityka II Rzeczypospolitej*, „Nautologia” 1972, nr 2, s. 10-28.